

تاریخ تشیع

(رشته تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی)

www.ketab.ir

دکتر فاطمه جعفرنیا

سرشناسه	:	جعفرنیا، فاطمه، ۱۳۵۵ -
عنوان و نام پدید آور	:	تاریخ تشیع / فاطمه جعفرنیا.
مشخصات نشر	:	تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	:	چهارده، ۲۳۴ ص.
فروست	:	دانشگاه پیام نور؛ ۲۳۲۰. دانشکده الهیات؛ ۱۰۹ / آ
شابک	:	978 - 964 - 14 - 0367 - 8
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۲۲۷.
موضوع	:	شیعه - تاریخ - آموزش برنامه‌ای.
موضوع	:	Shi'ah - History - Programmed instruction
موضوع	:	شیعه - تاریخ .
موضوع	:	Shi'ah - History
شماره افزوده	:	دانشگاه پیام نور
شماره افزوده	:	Payam Noor University
رده بندی دنگره	:	۱۳۹۵ ۷۲۲۹ ج BP۲۳۹/
رده بندی دیپ	:	۲۹۷/۵۳
شماره کتابشناسی	:	۴۵۰۹۱۳۸

دانشگاه پیام نور

تاریخ تشیع

مؤلف: دکتر فاطمه جعفرنیا

ویراستار علمی: دکتر سیده سوسان جعفرنیا

تهیه و تولید: دفتر تدوین و تولید کتب و محتوای آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و توزیع دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول بهمن ۱۳۹۵

شابک: ۸ - ۰۳۶۷ - ۱۴ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 14 - 0367 - 8

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر محفوظ و متعلق به دانشگاه پیام نور است. تولید، کپی یا خلاصه برداری، نشر و ترجمه، چاپ، افست، توزیع گسترده، تهیه CD و ... این اثر یا بخشی از آن اعم از متن، طرح پشت و روی جلد و... بدون اخذ مجوز کتبی از معاونت فناوری و پژوهش دانشگاه خلاف مقررات و تعرض به حقوق مادی و معنوی دانشگاه است. متخلفین وفق قانون حمایت از مولفان و مصنفان و هنرمندان دارای مسئولیت حقوقی و کیفری بوده و تحت پیگرد قرار می گیرند.)

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱
بررسی منابع	۱
فصل اول. کلیات	۱
هدف کلی	۱
هدف های یادگیری	۱
۱-۱ معنای لغوی و اصطلاحی شیعه	۱
۲-۱ اصطلاح رافضی، امامیه و اثنی عشریه	۲
۳-۱ اصول و مبانی اعتقادی و سیاسی شیعه	۳
۴-۱ ظهور شیعه	۴
۱-۴-۱ ظهور تاریخی تشیع	۴
۲-۴-۱ ظهور اعتقادی شیعه	۶
۵-۱ سقیفه، سرآغاز اختلافات	۷
۶-۱ حضرت زهرا (س) و سقیفه	۹
۷-۱ امام علی (ع) و سقیفه	۱۱
۸-۱ تشیع در دوره خلفای سه گانه	۱۱
۱-۸-۱ امام علی (ع) و شیخین (۱۱-۲۴ق)	۱۱
۲-۸-۱ امام علی (ع) و عثمان (۲۴-۳۵ق)	۱۲
خلاصه فصل اول	۱۴
خودآزمایی چهارگزینه ای فصل اول	۱۴
فصل دوم. تشیع از دوره خلافت امام علی (ع) تا دوره امام سجاد (ع)	۱۷
هدف کلی	۱۷

۱۷	هدف‌های یادگیری.....
۱۸	۱-۲ تشیع در دوره امام علی (ع).....
۱۸	۱-۱-۲ زندگینامه امام علی (ع).....
۱۹	۲-۱-۲ انتخاب امام و بیعت مردم.....
۲۰	۳-۱-۲ موانع و مشکلات حکومت علی (ع).....
۲۱	۴-۱-۲ جبهه‌بندی نیروهای سیاسی-اجتماعی.....
۲۵	۵-۱-۲ غارات.....
۲۶	۶-۱-۲ جریان‌های فکری و سیاسی.....
۲۸	۷-۱-۲ نقش کوفه در حوادث قرن اول هجری.....
۳۰	۲-۲ تشیع در دوره امام حسن (ع).....
۳۰	۱-۲-۲ زندگینامه امام حسن (ع).....
۳۱	۲-۲ امام حسن (ع) از آغاز خلافت تا رویارویی با معاویه.....
۳۲	۲-۲-۲ رویارویی سپاه عراق و شام.....
۳۳	۴-۲-۲ صلح معاویه و دلایل آن.....
۳۵	۵-۲-۲ بهات و انحلال شده درباره صلح امام حسن (ع).....
۳۶	۶-۲-۲ پیامدهای صلح امام حسن (ع).....
۳۷	۳-۲ تشیع در دوره امام حسین (ع).....
۳۷	۱-۳-۲ زندگینامه امام حسین (ع).....
۳۸	۲-۳-۲ مواضع امام حسین (ع) در دوره معاویه.....
۴۰	۳-۳-۲ موانع قیام امام حسین (ع) در دوران معاویه.....
۴۱	۴-۳-۲ مرگ معاویه و مخالفت امام حسین (ع) با خلافت یزید.....
۴۱	۵-۳-۲ نامه‌های کوفیان.....
۴۲	۶-۳-۲ اعزام مسلم بن عقیل به کوفه.....
۴۲	۷-۳-۲ حرکت امام حسین (ع) به سمت عراق.....
۴۴	۸-۳-۲ مردم کوفه و رخداد کربلا.....
۴۴	۹-۳-۲ رویارویی با سپاه عراق و شهادت امام حسین (ع).....
۴۵	۱۰-۳-۲ ارزیابی سفر امام حسین (ع) به عراق.....
۴۶	۴-۲ تشیع در دوره امام سجاد (ع).....
۴۶	۱-۴-۲ زندگینامه امام سجاد (ع).....
۴۷	۲-۴-۲ اوضاع سیاسی-اجتماعی عصر امام سجاد (ع).....
۴۸	۳-۴-۲ امام سجاد (ع) و شیعیان.....
۴۹	۴-۴-۲ امام سجاد (ع) و قیام‌ها.....
۵۲	۵-۴-۲ ابعاد فعالیت و مبارزات امام سجاد (ع).....
۵۳	خلاصه فصل دوم.....
۵۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم.....
۵۷	فصل سوم. تشیع از دوره امام باقر (ع) تا دوره امام رضا (ع).....
۵۷	هدف کلی.....
۵۷	هدف‌های یادگیری.....

۵۷	۱-۳ تشیع در دوره امام باقر (ع).....
۵۷	۱-۱-۳ زندگینامه امام باقر (ع).....
۵۸	۲-۱-۳ اوضاع سیاسی - اجتماعی عصر امام باقر (ع).....
۵۸	۳-۱-۳ فعالیت‌های فرهنگی امام باقر (ع).....
۶۱	۴-۱-۳ امام باقر (ع) درگیر اختلافات فقهی بین فرق اسلامی.....
۶۲	۵-۱-۳ مبارزه امام باقر (ع) با اسرائیلیات.....
۶۳	۶-۱-۳ میراث فرهنگی امام باقر (ع).....
۶۳	۷-۱-۳ فعالیت‌های سیاسی امام باقر (ع).....
۶۵	۲-۳ تشیع در دوره امام صادق (ع).....
۶۵	۱-۲-۳ زندگینامه امام صادق (ع).....
۶۶	۲-۲-۳ اوضاع سیاسی - اجتماعی عصر امام صادق (ع).....
۶۷	۳-۲-۳ فعالیت‌های فرهنگی امام صادق (ع).....
۶۹	۴-۲-۳ امام صادق (ع) و رخدادهای سیاسی.....
۷۳	۳-۳ تشیع در دوره امام کاظم (ع).....
۷۳	۱-۳-۳ زندگینامه امام کاظم (ع).....
۷۳	۲-۳-۳ امام کاظم (ع) و جهان.....
۷۶	۳-۳-۳ امام کاظم (ع)؛ پیام‌ها، فرودها.....
۷۷	۴-۳-۳ امام کاظم (ع) و مباحث کربلایی.....
۷۹	۴-۳ تشیع در دوره امام رضا (ع).....
۷۹	۱-۴-۳ زندگینامه امام رضا (ع).....
۸۰	۲-۴-۳ امام رضا (ع) و حاکمان.....
۸۱	۳-۴-۳ ولایتعهدی امام رضا (ع).....
۸۴	۴-۴-۳ فعالیت‌های علمی و فرهنگی امام رضا (ع).....
۸۴	۵-۴-۳ امام رضا (ع) و قیام‌ها.....
۸۶	۶-۴-۳ امام رضا (ع) و ایران.....
۸۸	خلاصه فصل سوم.....
۸۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم.....
۹۱	فصل چهارم. تشیع از دوره امام جواد (ع) تا عصر غیبت.....
۹۱	هدف کلی.....
۹۱	هدف‌های یادگیری.....
۹۲	۱-۴ تشیع در دوره امام جواد (ع).....
۹۲	۱-۱-۴ زندگینامه امام جواد (ع).....
۹۴	۲-۱-۴ امام جواد (ع) و حاکمان.....
۹۵	۳-۱-۴ فعالیت‌های علمی و فرهنگی امام جواد (ع).....
۹۶	۴-۱-۴ برخورد با فرقه‌های منحرف.....
۹۷	۵-۱-۴ ارتباط شیعیان با امام جواد (ع).....
۹۸	۲-۴ تشیع در دوره امام هادی (ع).....
۹۸	۱-۲-۴ زندگینامه امام هادی (ع).....

۹۸	۲-۲-۴ سیاست متوکل در برابر امام هادی (ع).....
۹۹	۳-۲-۴ احضار امام هادی (ع) از مدینه به سامرا.....
۱۰۰	۴-۲-۴ فعالیت‌های علمی و فرهنگی امام هادی (ع).....
۱۰۱	۵-۲-۴ فعالیت‌های سیاسی امام هادی (ع).....
۱۰۳	۳-۴ تشیع در دوره امام حسن عسکری (ع).....
۱۰۳	۱-۳-۴ زندگینامه امام حسن عسکری (ع).....
۱۰۴	۲-۳-۴ امام حسن عسکری (ع) در سامرا.....
۱۰۴	۳-۳-۴ امام حسن عسکری (ع) و حاکمان.....
۱۰۵	۴-۳-۴ فعالیت‌های علمی و فرهنگی امام حسن عسکری (ع).....
۱۰۶	۵-۳-۴ شاگردان امام حسن عسکری (ع) و حفظ میراث فرهنگی شیعه.....
۱۰۷	۶-۳-۴ امام حسن عسکری (ع) و ارتباط با شیعیان.....
۱۰۸	۷-۱-۴ قیام‌ها و شورش‌های عصر امام حسن عسکری (ع).....
۱۰۹	۱-۴ تشیع در دوره غیبت.....
۱۰۹	۱-۴-۱ زندگینامه حضرت مهدی (ع).....
۱۱۰	۲-۴-۴ زمینه‌ساز غیبت توسط پیامبر (ص) و امامان شیعه (ع).....
۱۱۰	۳-۴-۴ زمینه‌ساز علانیت امام زمان (ع).....
۱۱۱	۴-۴-۴ نواب‌الحسن حضرت مهدی (ع).....
۱۱۳	۵-۴-۴ اقدامات امام زمان (ع).....
۱۱۶	۶-۴-۴ غیبت کبرا و صغیر امام زمان (ع).....
۱۱۶	خلاصه فصل چهارم.....
۱۱۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم.....
۱۲۱	فصل پنجم. سادات و خاندان‌های شیعی.....
۱۲۱	هدف کلی.....
۱۲۱	هدف‌های یادگیری.....
۱۲۱	۱-۵ سادات.....
۱۲۲	۱-۱-۵ سادات مکه و مدینه.....
۱۲۵	۲-۱-۵ سادات قم.....
۱۲۶	۳-۱-۵ سادات ری.....
۱۲۸	۴-۱-۵ سادات بیهق.....
۱۲۹	۲-۵ خاندان‌های شیعی.....
۱۳۰	۱-۲-۵ خاندان نوبخت.....
۱۳۳	۲-۲-۵ خاندان اشعری.....
۱۳۶	۳-۲-۵ خاندان بابویه.....
۱۳۹	۴-۲-۵ خاندان اعین.....
۱۴۲	۵-۲-۵ خاندان یقطین.....
۱۴۴	خلاصه فصل پنجم.....
۱۴۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم.....

۱۴۹	فصل ششم. دولت‌های شیعی
۱۴۹	هدف کلی
۱۴۹	هدف‌های یادگیری
۱۴۹	۱-۶ دولت‌های شیعی در ایران
۱۴۹	۱-۱-۶ علویان طبرستان (زیدیه)
۱۵۱	۱-۲-۶ آل بویه
۱۵۸	۱-۳-۶ اسماعیلیه نزاری
۱۶۱	۱-۴-۶ سریداران
۱۶۳	۱-۵-۶ مرعشیان
۱۶۵	۱-۶-۶ آل کیا
۱۶۸	۱-۷-۶ صفوی
۱۷۵	۲-۶ دولت‌های شیعی در شمال آفریقا، مصر و شام
۱۷۶	۱-۲-۶ ادیبیان
۱۷۸	۲-۲-۶ فاطمیان
۱۸۳	۳-۶ دولت‌های شیعی در عراق و ریزه
۱۸۳	۱-۳-۶ حمدانیان
۱۸۸	۲-۳-۶ بنی زید یا مزیدین
۱۹۰	۴-۶ دولت‌های شیعی در شبه‌جزیرهٔ عربستان
۱۹۰	۱-۴-۶ قرمطیان
۱۹۲	۲-۴-۶ امامان زیدی یمن
۱۹۵	خلاصه فصل ششم
۱۹۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم
۲۰۳	فصل هفتم. حیات علمی و فرهنگی شیعه
۲۰۳	هدف کلی
۲۰۳	هدف‌های یادگیری
۲۰۳	۱-۷ نقش ائمه (ع) در حیات علمی و فرهنگی شیعه
۲۰۶	۱-۱-۷ روش‌های آموزشی ائمه (ع)
۲۱۱	۱-۲-۷ نقش ائمه (ع) در تعلیم و تربیت
۲۱۴	۲-۷ سهم حوزه‌های شیعی در حیات علمی و فرهنگی شیعه
۲۱۴	۱-۲-۷ حوزهٔ مدینه
۲۱۵	۲-۲-۷ حوزهٔ عراق
۲۱۷	۳-۲-۷ حوزهٔ ایران
۲۱۹	۳-۷ سهم دانشمندان شیعی در حیات علمی و فرهنگی شیعه
۲۲۱	خلاصه فصل هفتم
۲۲۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم
۲۲۵	پاسخ خودآزمایی‌های چهارگزینه‌ای
۲۲۷	کتابنامه

پیشگفتار

در اینکه شیعه در چه زمانی تحت این عنوان تشکیل یافت، نظرات مختلفی وجود دارد. جمعی مبدأ پیدایش شیعه را تا زمان حیات پیامبر (ص) پیش برده‌اند. البته به نظر می‌رسد که باید مبدأ پیدایش را تشکیل رسمی آن را در روز سقیفه و ماجراهای پس از آن جست‌وجو کرد. در دوره خلافت بیست و پنج ساله سه خلیفه نخست، شیعیان در عین حال که برای حکومت، مسروعی را نائل نبودند، به دلیل حفظ مصالح اسلام و مسلمین و هم به خاطر قلت نفرات، سیاسی خاصی نداشتند. دوره کوتاه پنج ساله خلافت علی (ع) در تعیین مسیر شیعه، بیشترین نقش را داشت؛ چرا که در این دوره، مسلمین و مخصوصاً مدعیان تشیع از صافی‌های مختلفی که مهم‌ترین آن جنگ‌های جمل، صفین و نهروان است، گذشتند. پس از علی (ع)، حاکمیت رسماً و رسماً به خاندان بنی‌امیه منتقل شده بود. معاویه پس از به قدرت رسیدن و تثبیت پیمان‌های که با حسن بن علی (ع) بسته بود، خلافت را موروثی و تبدیل به سلطنت کرد و جو تبلیغاتی گسترده‌ای را تدارک دید. از سال چهارم هجری تا شهادت حسین بن علی (ع) در سال ۶۱ هجری، شیعیان دستخوش نوعی بهت، سردرگمی، نگرانی و تردید بودند. پیام کربلا و شهادت امام حسین (ع) سرمنشاء بسیاری از تحولات بعدی شد. پس از شهادت امام حسین (ع) یک‌بار دیگر، شیعه تحرک و پویایی خود را بازیافت.

پس از حادثه کربلا، امامان شیعه هر یک با توجه به اوضاع سیاسی - اجتماعی جامعه اسلامی، خط‌مشی سیاسی و فرهنگی در پیش گرفتند. در دوره غیبت کبرا که جامعه از حضور مستقیم امام محروم ماند، علما و دانشمندان شیعه نقش به‌سزایی در تبیین دیدگاه‌های شیعه در حوزه‌های مختلف داشتند.

ظهور قیام‌های شیعی، زمینه‌ساز شکل‌گیری دولت‌های شیعی در شرق و غرب جهان اسلام شد و با حمایت‌های آنان، شیعه توانست، اندیشه‌ها و شعارهای سیاسی، فقهی و اعتقادی خود را به منصه‌ی ظهور برساند.

مهاجرت سادات به مناطق مختلف اسلامی و حضور خاندان‌های شیعی در طی دوره‌های مختلف، زمینه‌ساز گسترش و رواج اندیشه‌های شیعی شد. در بعد علمی و فرهنگی نیز ائمه و شاگردان ایشان به سهم خود در کنار دیگر مسلمانان، تعاملی سازنده داشته و به‌خصوص در بسط و گسترش فرهنگ و تمدن اسلامی نقشی بسزا داشته‌اند.

درس تاریخ تشیع به‌عنوان ۲ واحد درسی رشته‌ی ادیان، به‌منظور آشنایی دانش‌جویان با تحولات تاریخ شیعه از اهمیت برخوردار است. نکته‌ی مهم در خصوص این کتاب آن است که باید ریشه‌های تاریخی و اعتقادی پیدایش تشیع، وضعیت تشیع در دوره‌ی صفای ائمه، زندگانی تحلیلی ائمه (ع)، تأسیس دولت‌های شیعی در تمام مناطق جهان اسلام، محدودیت زمانی، خاندان‌های شیعی، سادات و مهاجرت آنان به مناطق مختلف و -یات علمی و فرهنگی شیعه به‌تفصیل مورد توجه قرار می‌گرفت. از این رو، گستردگی مناسب و تلاش برای طرح همه‌ی مباحث به‌صورت اختصار از مشکلات تدوین این کتاب بوده است.

در پایان بر خود لازم می‌دانم اعضای شورای تدوین، زحمات ارزیاب، داور و ویراستار محترم و کارشناس محترم دفتر تدوین تقدیر و سپاسگزاری کنم.

اطمه جعفرنیا

استادیار گروه تاریخ دانشگاه پیام‌نور